

-obavještajnih sredstava« (X, 2), zalaže se za izradu sažetih regesta i iscrpne analitičke kartoteke.

Časopis redovito prati skupštine i savjetovanja jugoslavenskih arhivista i objavljuje stručne referate sa savjetovanja. U članku: »O kadru u našim arhivima« (XII, 2), koji je u stvari referat održan na savjetovanju arhivista Jugoslavije u Sarajevu (prosinao 1962) i naročito u tablicama na kraju članka, F. Biljan daje veoma zanimljive podatke o količini građe u jugoslavenskim arhivima, o broju osoblja, finansijskim sredstvima i dr.

»Arhivist« detaljno izvještava i o međunarodnim arhivskim skupovima. U težištu stručnog interesa u referatima na IV međunarodnom kongresu arhiva u Stockholmu u kolovozu 1960. bili su problemi novih tehničkih dostignuća na području restauriranja, konzerviranja, fotografiranja i čuvanja arhivske građe. Jedna od tema na kongresu odnosila se na arhive i suvremena ekonomska i društvena istraživanja (X, 3/4).

Referat R. H. Bautiera, konzervatora Nacionalnog arhiva u Parizu: »Arhivi u međunarodnom životu«, održan na VI međunarodnoj konferenciji »Okruglog stola arhiva« u Varšavi (svibanj 1961), donosi mnoge vrijedne podatke o odnosu arhiva i međunarodnog prava, o arhivskim sporovima u međunarodnom pravu, o međunarodnoj suradnji u oblasti arhiva, o pristupačnosti stranim istraživačima i dr. (XI, 2).

Mnogi prilozi informiraju nas o inozemnim arhivskim institucijama i arhivističkim problemima i pri tom, uz prikaz povijesnog razvoja arhivskih institucija, donose i korisne podatke o arhivskoj građi koja se u njima čuva. Danica Gavriović piše o »Arhivima u Švedskoj« (X, 3/4), Ljiljana Aleksić »O diplomatskim arhivima Zapadne Evrope« (X, 3/4), a S. Davidović o »Pedeset godina rada švajcarskog privrednog arhiva u Bazelu (1910—1960)« (X, 3/4). Radmila Popović-Petković izvještava o »Problemu škartiranja arhivske građe u Italiji« (XII, 2).

Na kraju spomenut ćemo bibliografske priloge časopisa. A. Lj. Lisac nastavlja i dovršava »Priloge jugoslavenskoj arhivističkoj bibliografiji — Retrospektivna građa do 1945. godine« (IX, 3/4-X, 2). Milka Ivković objavljuje »Bibliografiju istorijskih časopisa, zbornika i godišnjaka« (XII, 1) i »Priloge bibliografiji arhivističkih publikacija i časopisa« (XII, 2).

»Arhivist« br. 1 za 1962. donosi bibliografiju objavljenih članaka u »Arhivistu« od 1951—1961, s abecednim popisom suradnika. »Bibliografiju radova Jovana Ristića i radova o njemu« objavljuje Radmila Popović-Petković (XII, 2).

Tomislav Raukar

GLASNIK ARHIVA I DRUŠTVA ARHIVISTA BOSNE I HERCEGOVINE
1—3, SARAJEVO 1961—63.

»Glasnik arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine« pokrenut je 1961, dosad su izašla tri sveska (1961—63). Časopis objavljuje priloge u ovim, s obzirom na sadržaj pažljivo razgraničenim, rubrikama: Arhivistika i arhivska služba; Članci i prilozi; Građa; Prikazi i ocjene. U uvodnoj napomeni redakcija je istakla da je glavni zadatak časopisa raspravljanje o arhivističkim problemima, informiranje o

rezultatima rada arhiva i arhivista i objavljivanje radova, pisanih na temelju građe iz bosansko-hercegovačkih arhiva. U ovim svescima objavljeni su — osim priloga o uže arhivskim pitanjima — i mnogi prilozi, veoma korisni historičarima, pa ćemo se na njih i osvrnuti u ovom prikazu.

Osobitu pažnju istraživača zaslužuju prilozi u rubrici »Arhivistika i arhivska služba« koji donose korisne informacije o arhivskoj građi u našim arhivima, kao i povijesne bilješke o tvorcima te građe.

Osobito je vrijedan prilog F. Hauptmanna, »Jugoslavensko-mađarski arhivski pregovori i njihovi rezultati« (I), u kojem opisuje restituciju južnoslavenske arhivske građe iz Budimpešte (1956—60). U prvom dijelu autor objašnjava, prateći razvoj centralnih upravnih organa Habsburške monarhije i njihove nadležnosti, kako je došlo do koncentracije te građe u mađarskim ustanovama, a zatim iscrpno iznosi historijat stogodišnjih nastojanja da se ta građa prenese u domovinu, od Kukuljevićeve akcije (1849—51) do realizacije jugoslavensko-mađarskih arhivskih pregovora (1956—60). U veoma instruktivnom drugom dijelu autor iznosi historijat i sadržaj pojedinih skupina restituirane arhivske građe. Iz obilja ove građe spomenut ćemo neke skupine, dragocjene za studij hrvatske povijesti, koje se sada nalaze u Arhivu SR Hrvatske u Zagrebu: Neo-regestrata acta (1193—1844), spisi pavlinskih, isusovačkih i franjevačkih samostana (XIII—XVIII st.), Urbaria et conscriptiones (1567—1788), Zrinsko-frankopanski spisi (XVI—XVIII st.), Acta Buccarana (XVII—XVIII st.), Zagrebačka Komorska uprava (1785—1793), spisi o hrvatsko-mađarskom sukobu 1848—49. i Hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko ministarstvo u Budimpešti (1868—1917).

H. Hadžibegić iznosi mnogo korisnih podataka o »Arhivskom materijalu u Orijentalnom institutu u Sarajevu« (I), a M. Šunjić objavljuje »Bilješku o Državnom arhivu u Veneciji« (I), zalažući se za sistematsko mikrofilmiranje izvorne građe koja se odnosi na prošlost naših zemalja.

H. Dizdar piše o »Arhivu grada Sarajeva« (II) i izvještava o građi, koja se u njemu čuva. R. Hajdarović opisuje »Orijentalnu zbirku Arhiva grada Sarajeva« (II), koja se sastoji od oko 6000 dokumenata (XVI—XIX st.; većim se dijelom odnose na stare sarajevske aginsko-begovske obitelji), rukopisnih djela, deftera i knjiga na turskom, arapskom i perzijskom jeziku.

F. Hauptmann, »Austrijski konzulat u Travniku (Struktura i poslovanje)« (II), opisuje početke austrijske konzularne djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Austrijski konzulat u Travniku osnovan je 1808, a ukinut 1820. Na temelju rekonstrukcije arhiva konzulata (izvorna travnička konzularna građa nije sačuvana; u bečkom Državnom arhivu čuva se samo dopisivanje Državne kancelarije s konzulatom u Travniku) iznosi strukturu i način poslovanja tog konzulata.

K. Isović piše o »Strukturi i funkcionisanju organa državne uprave u Bosni i Hercegovini u vremenu od 1918. do 1924. godine« (II). Nakon kraćeg opisa razvoja upravnih organa u Bosni i Hercegovini u razdoblju austro-ugarske uprave i arhivske građe, koja je djelovanjem istih nastala, autor iscrpno opisuje razvoj i strukturu upravnih organa u Bosni i Hercegovini 1918—24: Glavnog odbora Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu (1. XI—31. XII 1918), Narodne vlade SHS za Bosnu i Hercegovinu (1. XI 1918.—31. I 1919), Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu (od 1. II 1919) i Pokrajinske uprave za Bosnu i Hercegovinu (od 14. VII 1921), osvrćući se i na stanje građe ovih organa.

Mnogi prilozi u rubrici »Članci i prilozi« odnose se na povijest Bosne i Hercegovine u XIX i u početku XX stoljeća.

U prilogu »Srpsko-dalmatinski magazin o Bosni i u Bosni i Hercegovini« (III) I. K e c m a n o v i ć iznosi mnogo podataka o kulturnim vezama Dalmacije i Bosne i Hercegovine u XIX stoljeću. Nakon što je iznio osnovne podatke o »Srpsko-dalmatinskom magazinu« (1836—73) i o njegovim urednicima, autor navodi priloge koji govore o Bosni i Hercegovini, suradnike s područja Bosne i Hercegovine i ističe da je časopis održavao »za celo vreme svoga izlaženja vrlo žive veze sa susednom Bosnom i Hercegovinom«. U drugom dijelu autor objavljuje zanimljiv popis pretplatnika na »Srpsko-dalmatinski magazin« s područja Bosne i Hercegovine (1839—72).

T. K r u š e v a c objavljuje historijat »Srpske realke-gimnazije u Sarajevu« (III), koja je radila od sredine 50-ih do sredine 80-ih godina XIX stoljeća, i ističe da je na školsku aktivnost bosanskih Srba — uz ekonomsko jačanje srpskog građanstva — donekle utjecala i »nacionalno-politička propaganda iz Srbije, organizovano povedena prema Garašaninovu »načertaniju« iz 1844. godine«.

F. H a u p t m a n n, »Djelokrug austrougarskog Zajedničkog ministarstva financija« (III), razmatra položaj Zajedničkog ministarstva financija u upravnoj strukturi Austro-Ugarske, s težištem na razdoblju kad je ono bilo vrhovni upravni organ za Bosnu i Hercegovinu (1879—1918). Autor ističe da je Zajedničko ministarstvo, prema austro-ugarskoj nagodbi 1867, imalo veoma uske kompetencije: njegova nadležnost bila je ograničena na rad sa zajedničkim prihodima i rashodima, bez mogućnosti da utječe na »formiranje prihoda«. Preuzimanjem vrhovne upravne funkcije nad Bosnom i Hercegovinom 1879, položaj Zajedničkog ministarstva financija postaje samostalniji. Autor analizira komplicirani način uprave nad Bosnom i Hercegovinom i ističe da je Zajedničko ministarstvo financija, osobito u vrijeme Benjamina Kállaya (1882—1903), nastojalo, oslanjajući se na vlastita, bosanska sredstva, umanjiti preveliku ovisnost od obaju parlamenata, odnosno obiju vlada. Osvrćući se na odnos Zajedničkog ministarstva financija i Zemaljske vlade, autor konstatira da je »u vrijeme prije donošenja bosanskog ustava Zajedničko ministarstvo financija posjedovalo veći dio stvarne vlasti, a Zemaljska vlada bila potisnuta u ulogu kvalificiranog izvršioca ministarskih naloga«.

H. K a p i d ž i ć, »Previranja u austro-ugarskoj politici u Bosni i Hercegovini 1912. godine« (I), piše o nekim osnovnim pitanjima austro-ugarske politike u Bosni i Hercegovini u razdoblju kad jugoslavensko pitanje postaje najteži problem Monarhije. Autor prati nastojanja vladajućih krugova da putem upravnih reformi (promjene u strukturi Zemaljske vlade: ukidanje funkcije civilnog adlatusa; spajanje vojne i civilne vlasti) ojačaju položaj Monarhije u »najosjetljivijem području austro-ugarske balkanske politike«, djelatnost poglavara Zemaljske vlade Potioreka, s jedne, i razvoj revolucionarnih gibanja među jugoslavenskom omladinom, s druge strane.

Isti autor, u prilogu »Bilinski i Štajnbajsovo poduzeće u zapadnoj Bosni« (II), piše — na temelju građe u Državnom arhivu u Sarajevu — o nastojanju zajedničkog ministra financija Bilinskog 1913. da Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu otkupi akcije Steinbeisova poduzeća, koje je eksploatiralo šumska bogatstva zapadne i sjeverozapadne Bosne, pa konstatira da pokušaj podržavljenja Steinbeisova poduzeća nije uspio zbog otpora mađarskog kapitala.

Na razvoj radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini odnose se ovi prilozi:

N. Šarac piše o »Učešću Komunističke partije Jugoslavije u opštinskim izborima u Bosni i Hercegovini 1928. godine« (I), a I. Ibrišagić o »Razvitku radničkog pokreta u Banjoj Luci od 1918. do 1941. godine« (I). S. Mićanović piše »O komunističkom pokretu u Bijeljini od 1933. do 1938. godine« (II), a Nevenka Bajić objavljuje »Pregled učešća žena u radničkom pokretu Bosne i Hercegovine do Obznane 1921. godine« (II).

Na srednjoškolski napredni pokret odnose se prilozi S. Cvetkovića »Solidarnost učenika u Mostaru sa beogradskim studentima aprila 1920 godine« (III) i R. Hurema »Dva štrajka sarajevskih srednjoškolaca« (III).

Za studij povijesti Bosne i Hercegovine i ostalih naših zemalja, osobito su vrijedni izvorni tekstovi, objavljeni u rubrici »Građa«.

M. Šamić, »Opis putovanja Pjera Leskalopjea kroz naše zemlje 1574 godine« (III), objavljuje po prvi put, u francuskom originalu i u prijevodu na naš jezik, cjeloviti tekst onog dijela Lescalopierova putopisa iz Venecije u Carigrad, u kojem opisuje Istru, Dalmaciju, Dubrovnik, dio Bosne i Srbije (Lescalopierov rukopis čuva se u knjižnici Medicinske škole u Montpellieru). Veoma su zanimljivi opisi Pule, Zadra, Splita (jedan od prvih opisa Dioklecijanove palače), Dubrovnika, karavan-seraja u Trebinju i dr.

I. Kecmanović, »Izveštaji poverenika o prilikama u Bosni od 1848 do 1854 godine« (II), objavljuje 34 pisma Hristofora Bogdanovića, povjerenika Garašaninove propagande u Bosni, Tomi Kovačeviću, Garašaninovu funkcioneru u Beogradu. Pisma su vrijedan izvor za studij bosansko-hercegovačke povijesti, s jedne, i djelatnosti Ilije Garašanina u godinama nakon »Načertanija«, s druge strane.

Š. Hođić objavljuje tekst »Poziva Hadži Muje Mehovića upućena bosanskim muslimanima i hrišćanima« (I) na ustanak protiv Omer-paše Latasa (oko 1860) kao izvor za protureformni pokret u Bosni i Hercegovini u sredini XIX stoljeća. Autor u tom dokumentu, nakon što je opisao Omer-pašine postupke, razvija misao da muslimani i kršćani (raja) treba da žive u slozi i da se zajednički odupru »nasiljima Osmanlija« (tj. pravih Turaka).

I. Kecmanović objavljuje »Dva pisma Petra Uzelca (Prilog proučavanju istorije bosanskog ustanka)« (I), jednog od vođa bosanskog ustanka (1875—78). Pisma, iz 1911, izvor su za upoznavanje Uzelčevih političkih pogleda; poneki podatak može korisno poslužiti pri studiju bosanskog ustanka.

H. Kapidžić, »Dva priloga novijoj istoriji Bosne i Hercegovine« (II), objavljuje, u prvom dijelu, dva izvještaja generala Auffenberga Franzu Ferdinandu (potkraj 1909. i u ožujku 1910) o političkim prilikama u Bosni i Hercegovini i, u drugom dijelu, memorandum šefa pravosuđa Zemaljske vlade A. Sheka (listopad 1909) Vojnoj kancelariji Franza Ferdinanda o političko-ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine (djelatnost političkih stranaka i Bosanskog sabora, izgradnja željezničke mreže, agrarno pitanje i dr.).

Dopunjujući svoj rad »Previranja u austro-ugarskoj politici u Bosni i Hercegovini 1912 godine«, isti autor piše o »Ukidanju funkcije civilnog adlatusa (Diskusija i odluka zajedničke austro-ugarske vlade)« (I) i donosi originalni tekst na njemačkom jeziku zapisnika sjednice zajedničke austro-ugarske vlade od 14. III 1912 (Državni arhiv u Beču), na kojoj se raspravljalo o reformi vrhovne uprave u Bosni i Hercego-

vini, odnosno o Potiorekovu prijedlogu »nove Uredbe kojom je trebalo ukinuti funkciju civilnog adlatusa i ojačati položaj poglavara zemlje«.

Dva priloga H. Kapidžića odnose se na politički razvoj Hrvatske 1913, pa su vrijedan izvor za studij djelatnosti Dušana Popovića, odnosno Hrvatsko-srpske koalicije.

U prvom, »Posredovanje Bilinskog kod Tise za rješavanje političke krize u Hrvatskoj (Pismo dra Dušana Popovića dru Božidaru Čeroviću)« (I), autor iznosi dosad nepoznate podatke o ulozi D. Popovića u rješavanju političke krize u Hrvatskoj 1913 i ističe da je »njegova zasluga što je Hrvatsko-srpska koalicija postala ponovo uticajna u Hrvatskoj«. D. Popović je trebao da »ispod uticaja unionista s Tomašićem na čelu izvuče Skerleca«, komesara, kasnije bana u Hrvatskoj. Objavljenim pismom (čuva se u Državnom arhivu u Sarajevu) obratio se B. Čeroviću, predsjedjalnom tajniku u Zajedničkom ministarstvu financija da zamoli Bilinskog za posredovanje kod Tisze: na dvoru je trebalo prirediti teren za zajedničku politiku mađarske vlade i Hrvatsko-srpske koalicije, odnosno za njezin dolazak na vlast. Priloženo je pismo D. Popovića Skerleczu (srpanj 1913), u kojem iznosi politički program Koalicije i izražava njezinu spremnost za sporazum s Mađarima, kao i dva kraća pisma iz dopisivanja Bilinskog i Tisze.

U drugom prilogu, »Dr. Dušan Popović o atentatu na Skerleca« (II), objavljuje tri dokumenta iz dopisivanja D. Popovića i B. Čerovića o Dojčićevu atentatu na komesara Skerleca, 18. VIII 1913, koji je mogao onemogućiti da Koalicija u sporazumu s mađarskom vladom dođe na vlast (dokumenti se nalaze u Državnom arhivu u Sarajevu). Najznačajnije je privatno pismo D. Popovića B. Čeroviću, u kojem opisuje političku situaciju u Hrvatskoj nakon atentata i izvještava da je sa Skerlecem razgovarao o uvjetima dolaska Koalicije na vlast.

H. Kapidžić, »Rad Narodnog vijeća SHS Bosne i Hercegovine u novembru i decembru 1918« (III), objavljuje stenografske zapisnike sjednica Glavnog odbora Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu (4. XI — 30. XII 1918). Zapisnici, nažalost fragmentarni, ali dopunjeni arhivskim dokumentima Narodne vlade, izvodima iz suvremene štampe i korisnim bilješkama autora, prvorazredan su izvor za studij prijelaznog razdoblja u Bosni i Hercegovini nakon raspada Austro-Ugarske. Osnovni problemi, o kojima se raspravljalo na sjednicama Glavnog odbora, bili su: pitanje organizacije i funkcioniranja vlasti (neusklađeni odnosi s lokalnim organima uprave i nedovoljna povezanost sa Središnjim odborom Narodnog vijeća SHS u Zagrebu), održavanje reda i mira (povlačenje ostataka austro-ugarske vojske, pojave pljačke, nepostojanje vlastitih oružanih snaga i pokušaji stvaranja žandarmerije), pitanje stava prema generalu Sarkotiću, zatim financijsko-ekonomski problemi (teškoće proizvodnje, prometa, opskrbe hranom i odjećom), pitanje školstva i dr. Osim o ovim unutarnjim pitanjima, objavljeni dokumenti informiraju i o odrazu šireg, jugoslavenskog razvoja na prilike u Bosni i Hercegovini: protest protiv talijanske okupacije dalmatinske obale, dolazak srpske vojske u Bosnu i Hercegovinu, nastojanje srpske vlade i srpske vrhovne komande da se Bosna i Hercegovina pripoje Srbiji, proglašenje ujedinjenja i dr.

I, na kraju, potrebno je spomenuti da časopis u rubrici »Prikazi i ocjene« prati povijesne časopise, monografije i izdanja izvorne građe.

Tomislav Raukar

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB